

Når kritikens færdselsåre forbløder

Anmeldelse af Kim Rasmussen

Rasmus Willig
UMYNDIGGØRELSE
– Et essay om kritikens infrastruktur
Hans Reitzels Forlag,
160 sider, kr. 198,-.

Det er en interessant, vigtig men også deprimerende bog, sociologen Rasmus Willig har skrevet. Den handler om pædagogers umyndiggørelse, deres tab af indflydelse og selvbestemmelse på eget arbejde. Den handler også om deres oplevelser af mangel på tillid, lytten og forståelse fra deres overordnedes side, samt om nedsættende og ydmygende kommentarer.

Beskedent kaldes bogen for et essay. En del af det som skrives frem – mangel på tid, bureaukratisering af arbejdet, krav om dokumentation, evaluering osv. – synes også hørt fra andre ansatte i det offentlige system (lærerne, sygeplejerskerne, politiet). Set i dette lys perspektiverer bogen en tendens, som mange offentlige ansatte i forskelligt omfang vil kunne genkende og spejle sig i. Vilkaerne for pædagogernes arbejde fremstår i et skær, der bedst kan beskrives som en slags systembestemt vold.

Bogen bygger på 20 fokusgruppe-interviews med i alt 110 interviewpersoner fra Århus (pædagoger, pædagogiske ledere, tillidsfolk o.a.). De interviewede grupper var adskilt under interviewene, så de havde mulighed for at kritisere hinanden uden frygt for repressalier (og frygt er der nok af blandt deltagerne, forstår man igen bogen). Efter interviewene blev datamaterialet samlet og analyseret. Dernæst blev analysen givet tilbage til de interviewede med henblik på at få nye vinkler på stoffet.

De deltagende har i interviewene fortalt om, hvordan de i hverdagen forsøger at skjule de kritisable forhold. Ligesom der er masser af beretninger om, hvordan de ansatte ikke føler, de bliver taget seriøst, hvordan mange er bange for at sige noget, og at de er seriøst bekymrede for om de kan bevare deres stilling, hvis de siger, hvad de mener. De ansatte har fået at vide, at de "bare kan skride", hvis de ikke kan lide deres arbejdsplads. Reaktionen har været at tie snarere end at sige sandheden.

En af de deprimerende ting ved Willig's bog er, at den gør det plausibelt, at når myndige voksne bliver umyndiggjort, da kan de ikke hjælpe de umyndige børn til at

blive myndige. Den umyndiggørelse, der rammer pædagogerne, reproducerer de overfor børnene. Pædagogerne beretter, at de i hverdagens pressede situationer kommer til at benytte de samme nedladende argumenter og udsagn, som de mødes med af den kommunalpolitiske ledelse. ”Hold så op, unger! Ikke mere brok! I bliver nødt til at lege mere stille, hvis I skal være her! De samme sætninger, de samme ekskluderende udråbstegn, som de pædagogiske ledere og pædagogerne er underlagt” (s.114).

Nogle af de værste eksempler bliver hængende i læseren i lang tid. Det skyldes ikke, at eksemplerne er udmalede, de er nemlig holdt i en minimalistisk stil. F.eks. berettes der om, hvordan pædagogerne forsøger at skjule de kritisable forhold: Manglende rengøring skjules ved hurtig overfladisk rengøring – inden forældrene kommer. Når kollegaernes sygemeldinger har betydet, at hverdagen har været kaotisk, da pakkes tingene ind eller omskrives, så forældrene ikke bliver alt for bekymrede. Når der ikke har været tid til personlig kontakt med det enkelte barn i løbet af dagen, da tages barnet op på armen inden forældrene kommer for at hente, så de får et positivt indtryk. Pædagogerne fortæller, at de er dødtrætte af dette facade-arbejde.

Bogens centrale begreber er ”kritik”, ”kritikkens infrastruktur” og ”umyndiggørelse”. *Kritik* anskues som et grundvilkår for mennesker: ”...en af de uforanderlige forudsætninger for menneskets forandelig-hed” (s.138). Det betyder, at mennesket er karakteriseret ved at kunne ytre sin utilfredshed ved hjælp af kritik. Det foranderlige vil altid relatere sig til den konkrete kritik og de situationer, den udspringer fra. Et menneske der er i stand til at ytre sig kritisk, gør samtidig sin indflydelse gældende. Det sker gennem de valg, der træffes og via den kritik, der formuleres. Men når kritikken forsvinder, forsvinder det myndige menneske også. Det er først, når man kan ytre sig frit uden frygt for repressalier, at man for alvor kan stå frem som myndigt væsen.

Kritikkens infrastruktur er et begreb, der beskriver hvilke veje kritikken ledes

af, når den nu ikke kan finde legitime kanaler på arbejdspladsen og i systemet. Af bogens eksempler fremgår det, at en stor del af kritikken rettes indad, når den ikke kan komme til udfoldelse udad. Der er kun selvet tilbage at rette kritikken imod, siges det et sted. *Kritikkens infrastruktur* betragtes som arbejdsfelt for en kritisk teori. En sådan kritisk teori er optaget af samfundets infrastrukturer (det almene) snarere end af de individuelle problemer, som hver især måtte have. De individuelle problemer og beretninger er ikke uinteressante eller uvæsentlige, men Willig læser dem primært som samfundsmæssige symptomer.

Begrebet *umyndiggørelse* drejer sig om, ikke at blive hørt på, ikke at blive taget alvorligt, at miste indflydelse og medbestemmelse. Når pædagogernes kritik ikke har gennemslagskraft, føler de afmagt overfor deres arbejdsplads og deres arbejde. Arbejdslivet mister sin mening og dermed mistes også arbejdsglæden. Den ene glædesløse beretning afløser den anden, – selvom enkelte mener at have humoren tilbage (men humor og glæde er som bekendt ikke det samme).

Essayet skal læses som en kritik af de neoliberale styreformere. Det er gennem kortlægningen af de mange umyndiggørelsesprocesser, at neo-liberalismens egentlige ansigt viser sig, siger Willig. Pædagogernes fortællinger viser, hvordan økonomisk rationalitet er blevet den form for rationalitet, der går forud for alle andre rationaliteter i den offentlige sektor. Mere service for færre penge. Imidlertid er prisen for den neoliberale effektiviseringsbølge, at mange offentlige institutioner og professionsområder i stigende grad ”ligger helt underdrejet som følge af konstante reformer” (s.53).

I essayet fremføres en løbende kritik af de omsiggribende evalueringer, som er fulgt i kølvandet på love, reformer og moderniseringer. Evaluering bliver til et sidetema i bogen, anskuet som som politisk kontrol. Pædagogerne bruger mere og mere tid på evalueringer. Samtidig ved stort set ingen, hvor evalueringerne havner eller hvad de bruges til. På den ene side kan evalueringerne anskues som symbol-

ske handlinger uden indhold. På den anden side er de centrale led i effektiviseringen af børnepasningen (mere pasning for færre ressourcer). Evaluering bidrager nemlig til at internalisere den ide, der drejer sig om hele tiden at gøre det lidt bedre. En ide som ingen slipper udenom. Det er på denne baggrund, at evalueringer betragtes som en art politisk kritik af de kommunalt ansatte.

Willig mener, at evalueringer er vor tids mest raffinerede måde at holde kritikken i ave på. I stedet for at kritikken rettes mod de dårlige institutionelle vilkår og de politisk ansvarlige, forbliver ”kritikken inden for egne rækker i det øjeblik, evalueringsskemaerne er afleveret....De omdirigerer kritikken fra en udadrettet til en indadrettet kritik. De kritiske spørgsmål rettes ikke længere mod kommunalpolitikere, men mod pædagogerne selv. Evalueringer-

ne udgør en U-vending for den kritiske trafik” (s.59).

En del evaluering knyttes til den form for dokumentation, der gøres op i tal. Tal bliver til måleinstrumenter og tallene viser i denne logik, hvad der går frem, og hvad der går tilbage.

Selvom der er grænser for hvor dybt analyserne kommer, og selvom det kun er den ene part i sagsforholdet, der kommer til orde (det kunne have været interessant, hvis Willig havde haft mulighed for at lave interviews med de ansatte i forvaltningen og med de politisk ansvarlige og havde konfronteret dem med alle de deprimerende og nedslående beretninger og udsagn), da forekommer essayet at være ganske tidstypisk og interessant.

Kim Rasmussen er lektor ved Inst. f. psykologi og uddannelsesforskning – RUC .